

A szabadság ára.

(Elnöki megnyitó)*

Kongresszusunk nagyrabecsült tagjai, „Imé, mely igen jó és mely gyönyörűségecs dolog, az atyafiaknak egyességben való lakások“, mondja a zsoltár-író (133.) és mi érezzük az ő szavainak igazságát. Kellemes reánk nézve, ha vérrokonainkkal és szövetséges társainkkal együtt lakozhatunk; de mennyivel magasabb örömet élvezünk akkor, a midőn az élet örömei, szenvedései és küzdelmei között azokkal érintkezhetünk, a kikkel egy értelmű, szellemi rokonságban vagyunk. A kinek ebben része nem volt, egyedül érzi magát az ember-áradatban; míg ha csupán ideiglenesen is együtt lakozhatunk azokkal, kiknek legszentebb érdekei, gondolatai és nézetei lényegében, a mieinkkel megegyeznek, mennyire üdítő és felemelő ez reánk nézve.

Mi, szabadelvű hívők és munkások, testvérek vagyunk. Első sorban is az Isten iránt való szeretetben találkozunk, mely ha olykor lanyha, de legalább őszinte. Leborulunk, és pedig fokozódó tisztelettel borulunk le a Mindenható előtt, kinek dicsőségét hirdeti a természeti és lelki világ, kinek nagysága annál inkább magával ragad, minél mélyebbre hatolunk e csodálatos világ titkaiba, mely környez és magába foglal minket is. De míg a kimondhatlan Dicsőség előtt eltörpülünk, mindamellettt érezzük és tudjuk, hogy Istennel közeli rokonságban állunk, gondolatait ellesni igyekezünk, az ő szellemében monduk ítéletet, s ha szinte csodásnak és titokzatosnak tűnnék is fel, magunkban megvalósítani óhajtjuk az ő hajlamait és érzéseit, szeretve és gyűlölve, örvendezve és bánkódva; s úgy beszélünk vele, a Végtelennel, mint valamely régi barátunkkal; szemtől-szembe szólunk hozzá, gyermek módra bizva és remélve.

* Tartotta dr. Oort, leideni egyetemi tanár, a II. nemzetközi vallásos kongresszuson, Amsterdamban, 1903. szeptember 2-án.

De érezzük egyszersmind, hogy teljesen hatalmában vagyunk. Lankadatlan munkásságra szólít minket az Úr; odaadást követel tőlünk, ha nehezünkre esik is; fel kell áldoznunk neki apró kedvteléseinket; int, hogy a tiszta jellem és kötelességeinknek pontos teljesítése szent legyen előttünk; összes erőinknek kifejtésére serkent, s a lehető legnagyobb boldogsággal kecsegtet, midőn a magasságos Istent színről-szinre láthatjuk és vele társaloghatunk.

Ezt az érzést mindnyájan ismerjük, bár olykor veszithet erejéből. De azért ápoljuk szívünkben, s megfelelő szavakba önteni igyekezünk azt, csak úgy, mint minden idők és nemzedékek buzgó lelkei, a kik előtt az Isten dicsősége, szentsége és szeretete nem volt ismeretlen. De mi, szabadelvű hívők és munkások, közöttök egy különös színezetű csoportot képviselünk. A mi fő jellemvonásunk az, hogy mi nem ismerünk el semminemű külső kijelentést, akár önmagunkkal, akár másokkal szemben. A mikor Istenben vetett hitünkről számot akarunk adni, vagy sorsunkat és hivatásunkat mérlegeljük, nem hivatkozunk se szentkönyvre, se kiváló személyekre, sőt inkább teljes meggyőződéssel vizsgáljuk saját szívünket és elménket. Felebarátaink segédkezet nyújtottak és nyujtanak minékünk; tisztelettel vesszük ajkainkra hitelőseink nevét, hálátelt szívvél ismerjük el, hogy az isteni látomásban minket sokan megelőztek, s talán saját látomásunkat is az ő útmutatásuknak köszönhetjük. De nekünk is saját szemünkkel kell látnunk és vizsgálnunk; a más kijelentése és példája minket nem köt; vezérlését visszautasítjuk, ha annak eszünk és szívünk ellene mond. Önerőnkön is megismerhetjük az Istent, s jó volna minden embert erre a lelki szabadságra és függetlenségre nevelni.

Ilyen értelemben vallásosnak lenni, nem könnyű feladat. Majdnem mindenütt kisebbségben vagyunk; de az ezzel járó társadalmi hátrány és egyházi alárendeltség még nem bántana bennünket. Fáj ugyan nekünk, midőn ezt szemünkre vetik s e felebarátaink magasabb érdekei is rövidséget szenvednek, miután szavunk elenyésző csekély az uralkodó egyházakéhoz képest. De a legnehezebben elviselhető az, a mikor számunk csekély volta egyéni hitünket is súlyos próbára teszi. Pedig ez így van; mert éppen a fenkölt eszmék és tisztult érzelmek világában történhetik meg, hogy a gondolatnak végre is be kell val-

lania az erőtlenségét, az érzéki természet elnémitja legnemesebb, legtisztább ösztöneink és tapasztalataink szózatát — itt vagyunk kitéve annak a veszélynek, hogy gyöngeségünk érzete gyávakká tesz bennünket. Schol egyebütt nincs tehát oly nagy szükségünk a mások támogatására, mint épen itt.

Szépen hangzik, a mikor kijelentjük, hogy lelki életünket nem akarjuk hallomásra építeni, s önerőnkön óhajtjuk látni és ismerni az Istent, társalogni vele és érezni az ő jelenlétét; de nem mindig vagyunk ilyen emelkedett hangulatban, s talán nem is igen lehetünk. Vannak pillanatok, a mikor érezzük, hogy Isten velünk van; a mikor szemünk tiszta, szivünk lelkesült, akaratunk szilárd; de ezek földi életünkben a magaslatok; gyakran sivár pusztaságban bolyongunk, hol láthatárunk zavaros, a lég tikkasztó. A midőn kedélyünk köznapias, a midőn az üzleti ügyek teljesen lekötnek és lelki életünk homályos, csupán eddigi tapasztalatainkra támaszkodva hiszünk Istenben. Lehet, hogy ez jobb, mintha külső tekintélyre alapitnók hitünket, de így sincs az igazságnak gyökere mibennünk.

Szép dolog, ha önállóan tudunk gondolkozni az élet legnagyobb témái felől, s tiszta, mély és megközelítőleg helyes megoldást nyerünk kérdéseinkre — vagy legalább is oly megoldást, a melyhez másoktól függetlenül jutottunk; mert csak az valóban a miénk, az gazdagítja lelki tárházunkat, a mit mi magunk eszeltünk ki, s többé-kevésbé át is éltük. Ámde a rejtélyek, melyek körülvesznek bennünket, igen számosak és igen bonyolultak. Látni Isten kezét a természeti és lelki világban, melynek kötött és szükségszerű törvényei vannak; hinni az ő mindenhatóságában és bölcsességében, a mint a bűnbe és nyomorba merült világot szemléljük, hol a jónak oly kevés kilátása van; hinni az ő szeretetében, kinek gondja van az ő kicsinyeire, s a ki előtt minden egyes emberi lélek egyformán becses, mialatt tudjuk, hogy ezren és ezren sinylődnek és semmisülnek meg testben és lélekben, — előttünk megy végbe ez a kimagyarázhatlan tékozlás, így a tavasz is szám-talan oly virágot fakaszt, mely nem hoz gyümölcsöt, s szám-talan rovar csak pereznyi múló létre szólít elő — s ezeket látva és tudva, szilárdul megmaradni Istenünk mellett saját belátásunk és meggyőződésünk alapján, valóban igen nehéz.

Dicső dolog nagy bátran felkiáltani: „Magam fogom eldön-

teni, hogy mi jó, mi rossz, mit tegyek és mellőzzek; a pap ne diktáljon nekem, könyvből okulni nem akarok“. De bár sokan azt hiszik, hogy tudják: mi a jó, mi a rossz, — magunk részéről nem egyszer sajnálattal be kell vallanunk, hogy nem tudjuk. Ha elegendő volna, hogy nagy vonásokban jellemezzük a különbséget a jó és gonosz ember között, ezt talán meg is tehetnők; de a mikor adandó alkalommal döntenünk kell, hogy mit tartunk jónak, illetve a legjobbnak, hogy mikor beszéljünk és mikor hallgassunk, mikor tiltakozzunk, két vagy több irány közül melyiket választjuk, — akkor bizony érezzük, hogy mily nehéz, sőt majdnem lehetetlen eldönteni, hogy mi volna a legjobb, s mondhatnák is az emberek: ezt süsd ki egymagadra, ha tudod! Minél magasabbra emelkedünk, annál nagyobb veszély környékeztet. Icarus sorsa ismerős mindnyájunk előtt s újból és újból érezzük szegénységünket, gyöngeségünket és elhagyatottságunkat.

Mindez, úgy gondolom, inkább sujtolja azokat, a kik a dogmák és egyházi hagyományok légkörén kívül nőttek fel, mint azokat, a kik ilyen befolyás alatt nevelkedtek; inkább próbára teszi az ifjakat, mint az öregeket. Mi öregebbek, gyermek és ifju korunkban egyházi tanok és rendszabályok uralma alatt állottunk. Azóta messze mögöttünk hagytuk azokat, s nem követjük többé ifjukori kalauzunkat, tekintélyöket többé el nem ismerjük; de annak a vezetésnek, annak a tanításnak és lelki-gyakorlatnak hatása megtetszik rajtunk még ma is. Ha ennek folytán volnának is még egy s más előítéleteink, az ősi nevelésnek köszönjük azt a jóságos szellemet, a melyben ma élünk. Ezzel szemben, az ifju nemzedéknek, mely szabadelvű környezetben nő fel, az önálló gondolkozást ajánlják, mielőtt még egyáltalán gondolkozni tudnának. Lessing híres mondását lelkesen idézik: „Ha választanom kellene az igazság ismerete és annak végnélküli s talán eredménytelen kutatása között, az utóbbit választanám,“ — s elfelejtik, hogy senki sem élhet abból, a mi után csak reménykedik, hanem abból, a mit már megtalált. Ebből ered akárhányszor a legnagyobb bonyodalom. Az ifju nemzedéknek sokat ki kell állania, s mikor mi, mint öregebbek, látjuk óriási kételyeiket, merész tagadásukat s bámulatos állításaikat, alig sejtjük, mily nagy ára van az ő szabadságuk nemeslevelének. Nem csoda tehát, ha egyesek türelmüket veszítve

az orthodox egyház karjaiba dobják magukat; saját vezérszavuk hijján, készek elfogadni mások vezetését.

De mi azt nem tehetjük. Nem is fogjuk megtenni. Bármily nehéz legyen is önállóan látni, gondolkozni tudni és határozni, mégis örömteljesen kiáltjuk: Egy nap a te pitvaradban jobb, mint ezer nap egyebütt, szivesebben állok az Úr házában küszöbén, látva őt saját szememmel, ha olykor kételyek is zaklatnak, mint az egyházi orthodoxia kényelmes szentélyében. Az idő megmutatja, hogy az nem a mi számunkra épült. Lehet, hogy mások békét lelnek ott, de mi megízleltük már a tudás fáját, élnünk kell szabadságunkkal, bármily elszigetelt legyünk is, s bármily ritkán találkozunk rokonszenves barátokkal.

Bizony, aránylag ritkán találkozunk azokkal, kik velünk együtt éreznek és gondolkoznak. S mily jó, ha így együtt lakozhatunk, ha mindjárt rövid időre is. Az a tudat, hogy más országokban élő testvéreink ugyanazokkal a nehézségekkel küzdenek, ugyanazt a harezot harezolják, ugyanazokkal a veszélyekkel szállnak szembe, megvigasztal és megerősít minket; mert más-különbén hajlandók volnánk elhinni, hogy csak mi küzködünk és bajlódunk azokkal. Jó tudni, hogy a nehézségeket kikerülni nem lehet, azok a mi álláspontunkhoz és irányelveinkhez tartoznak, s férfias bátorsággal kell legyőznünk azokat.

Mily nagy segítségünkre van nekünk is, ha másokat biztathatunk és erősíthetünk! Mert gondjukat magunkra vállalva, a miénk kevesbedik s jobban elbirjuk azt. Öröm látnunk, mint buzog másokban a hit ereje, s hogy ők is rendelkeznek azzal a készséggel és bátorsággal, melyet mi tanusítani igyekezünk. Valamieskét talán könyvekből is elsajátíthatnánk mindezekből. Ki fogná keveselni a könyvnyomtatás áldásait? De e mellett mily kellemes színről-szinre látni és hallani egymást.

Isten hozott tehát titeket, kik hozzánk beszélni fogtok, s közlitek velünk a buvárkodás és személyes tapasztalás kincseit. Isten hozott titeket is, kik rokonszenves figyelemmel fogjátok lelkesíteni szónokainkat. Ebben a szép számú gyülekezetben kongresszusunk sikere biztosítva van. Tanácskozásunk és baráti érintkezésünk egyaránt váljék mindnyájunknak lelki épületére.

Ezzel a szabadelvű hívők és munkások II. kongresszusát megnyitottnak nyilvánítom.

Ford. JÓZAN MIKLÓS.

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

Fajunk lebediai és etelközi mívelődése. Irta és az Emke XIX. évi rendes közgyűlésén, Nagyenyeden felolvasta *Dr. Gróf Kun Géza* v. b. t. t., az Emke diszelnöke, 20 l. Kolozsvár, „Ellenzék“ könyvnyomda. — A magyarok régi történelméről kevés adat maradt fenn az utókorra. Teljes képet alkotni fajunk legrégebbi míveltségéről nem lehet. A fennmaradt adatok is csak azoknak kezében érnek valamit, kik a történelmi tudomány mellett az összehasonlító nyelvészetben is jártasok és a kevés adatból olvasni tudnak. Az ily kézben a szűk adat köre megbővül és tartalmat, jelentést nyer. És hogy azt nyer, ezt mutatja a fennebb megnevezett tanulmány. Írója nemcsak egy nyelvcsaláddal ismeretes, hanem a nagy nyelvcsaládok mindenikéből több nyelvet ismer és így nyomozni tudja a népvándorlás érintkezésében keletkezett szónak is a jelentését. Régi míveltségünk más része mellett szól az akkori vallásról is és azt mondja, hogy őseink vallására a parsismus nagy befolyással volt; a dualismust ők is bevették vallási perceptioik körébe, a minek nyilvánvaló jele a magyar „ármányos“, illetőleg *ármány* szótőnek a pahlvi *aharman*-nal való azonossága, a mely perzsa szó a sassanida korban kerülhetett hozzánk. „Isten“, író szerint, szintén iráni eredetű szó, a pahlvi nyelvben *yaztan*, *yazdan*, új perzsa *yesdan* Istent jelent. A főistenen, az ördögön és manón kívül hittek még őseink kisebb jó és rossz szellemi hatalmakban is, mert a dualismus ezeket is két egymással ellentétes osztályba sorozta. A nagyértékű tanulmány számos adalékot nyújt költészetre, zenére, erkölcsre, alkotmányra és hadügyre nézve.

Józan Miklós budapesti lelkész felolvasásokat adott ki Kőváry Lászlótól, Perczelné Kozma Flórától, M. Farkas Sándortól, Ürmösy Gyulától, Kochmárosné Buzogány Máritól, Józan M.-tól, Boros Györgytől, Ürmösy M.-tól; költeményeket M. Farkas Sándortól, Józan Miklóstól. A felolvasások közt egy ima is foglaltatik.

Hornýánszky Victor kiadásában Budapesten megjelentek: *Protestáns Árvaházi Képes Naptár*. Szerk. *Kenessey Béla*. Több életrajz, elbeszélés,